

Essay Reviews

Badania nad językiem i stylem polskiego dramatu (cz. I)

MARIA WOJTAK
(Lublin)

Liczba prac poświęconych zagadnieniu języka i stylu rodzimego dramatu jest zaiste bardzo skromna. Pokazują to dobitnie artykuły omawiające dorobek językoznawców i literaturoznawców w zakresie stylistyki (por. Balowski 1992, Paszek 1992). W żadnym z wymienionych opracowań nie formułuje się oddzielnych uwag o stylu utworów dramatycznych. Jedynie w pierwszym z nich znajdujemy informacje o językoznawczych opracowaniach dotyczących dramatu przy okazji charakterystyki takich zagadnień, jak: język osobniczy, język epoki, stylizacja.

Gdyby określenie „stan badań nad językiem i stylem polskiego dramatu” rozumieć bardzo wąsko, trzeba by jego charakterystykę ograniczyć do kilku studiów i monografii poświęconych pojedynczym utworom lub ich grupom (w obrębie gatunku, dorobku pisarza, rzadziej epoki) oraz nielicznych, wrywkowych i niepełnych wzmianek bądź uwag poczynionych z reguły na marginesie prezentacji poetyki określonego tekstu lub twórczości autora. Przyjmując taką perspektywę, trzeba by odnotować brak opracowań syntetycznych, a więc prac, które świadczyłyby o prowadzeniu badań systematycznych i zakrojonych na szerszą skalę.

Tymczasem dorobek historii literatury a w jej obrębie „dramatologii”, jak proponuje Z. Przychodniak (1992b: 10), w dziedzinie badań nad dramatem jest ogromny, choć nieproporcjonalny. Są okresy zbadane wszechstronnie. „Historia literatury dramatycznej XIX w. – zwłaszcza okresu romantyzmu (...) stanowi dzisiaj ogromną dziedzinę wiedzy” (Przychodniak 1992b, 10). Istnieją jednak etapy rozwoju literatury dramatycznej zaniedbane w analizach czy wręcz, można

powiedzieć, zapomniane. Celem tego omówienia nie jest proste zdanie sprawy ze stanu posiadania, lecz określenie luk i wyznaczenie perspektyw w dalszym opracowywaniu tytułowego zagadnienia. Dlatego odwoływać się będę do opracowań językoznawców, historyków i teoretyków literatury oraz teatrologów, by nakreślić w miarę pełny obraz problemów związanych z językiem i stylem dramatu a także pokazać inspiracje, jakie z tych prac wynieść może stylistyk.

1. Badania nad dramatem w historycznoliterackich podsumowaniach

O tym, że praca nad historią stylu polskiego dramatu nie będzie ani krótkotrwała, ani łatwa przekonują opublikowane już artykuły poświęcone rekonstrukcji stanu badań nad dramatem (w wybranych jak dotąd, okresach jego dziejów) (por. Przychodniak 1992a i b; Poznański 1992; Popiel 1992; Bulanowski 1992). Są to opracowania bardzo cenne z paru powodów. Przedstawiają „sytuację w zakresie prac źródłowych i edytorskich”. Zawierają liczne spostrzeżenia porządkujące dotyczące zagadnień periodyzacji dziejów literatury, a więc i dramatu, a także problemów genologicznych.

Twórcy wspomnianych prac zdają sprawę ponadto ze stanu badań „nad autorskimi osobowościami poszczególnych dramatopisarzy”. Przeważającą część każdego z artykułów zajmuje problemowy przegląd opracowań. Z punktu widzenia stylistyka szczególnie istotne wydają się uwagi na temat luk w charakterystyce utworów dramatycznych danego okresu i propozycje kierunków oraz sposobów prowadzenia analiz, które mogłyby uzupełnić stopniowo stan naszej wiedzy o dramacie. Lektura tych opracowań uświadamia, jak wiele jest do zrobienia w dziedzinie badań nad utworami dramatycznymi.

Analogiczny obraz wyłania się z podsumowania rozwoju wiedzy o literaturze polskiej po roku 1918 (por. Maciejewski 1986: 64, 67, 110-112, 179) i informacji bibliograficznych umieszczonych w podstawowych podręcznikach poetyki czy teorii literatury lub innych opracowaniach syntetyzujących tę problematykę (por. dla przykładu *Zarys...* 1974: 1986, *Problemy* 1988).

2. Koncepcje dramatu

Jeśli się chce pisać o języku i stylu utworów dramatycznych, nie sposób abstrahować od ogólnych koncepcji dramatu i dyskusji nad tym zagadnieniem (por. *Wprowadzenie* 1976 i studia Abramowskiej, Hutnikiewicz, Kleina, Mayeno-

wej, Raszewskiego, Skwarczyńskiej, Sławińskiej oraz *Problemy* 1988 zwłaszcza rozprawy Misiewicza, Ratajczak i Ziomka).

Główne wątki i problemy tej dyskusji relacjonuje H. Markiewicz (1988). Autor przypomina, że nie przyjęła się teza wyłączająca dramat z terenu literatury (Markiewicz 1988: 254). Liczni są natomiast zwolennicy stanowiska, które A. Hutnikiewicz (1988: 130) ujmuje w następujących słowach: „dramat jest utworem literackim przystosowanym, a nawet w większości wypadków predysponowanym do realizacji scenicznej z racji swej morfologicznej struktury, ale nie wymaga jej absolutnie, zachowując swoją w stosunku do teatru autonomię i jest zdolny poza teatrem jako gatunek *par excellance* literacki ujawnić swe zasadnicze ideowe i artystyczne walory”.

Dla stylistyka są to założenia bardzo istotne ze względu na konieczność ustalenia przedmiotu badań (szerzej na ten temat Wojtak 1988a). Istotne są ponadto decyzje dotyczące zakresu włączenia do analiz stylistycznych różnorodnych problemów związanych z relacją dramat – teatr. Nie oznacza to negowania dorobku teatralnej koncepcji dramatu (por. uwagi Markiewicza 1988: 256 i otwierającą nowe perspektywy książkę Sławińskiej 1990). Trudno jednak przyjmować bez zastrzeżeń jej skrajne tezy. Warto więc odesłać do rozpraw, które zmieniają punkt widzenia, proponując zamianę pytania *czym jest dramat?* na pytanie *jaki jest sposób jego istnienia?* (Świdziński 1973: 321). Dla badań stylistycznych najbardziej obiecujące jest stanowisko J. Abramowskiej (1976), która mówi o podwójnej naturze dramatu. „Służąc teatrowi, stanowi on równocześnie dzieło literackie. Literackość dramatu wydaje się przy tym pierwotna i zasadnicza, ponieważ jego jedynym tworzywem jest język” (Abramowska 1976: 246). Na tym tle nowego znaczenia nabierają prace rozpatrujące relacje dramat – teatr w kategoriach przekładu (Osiński 1967: Brach 1965).

Kończąc przegląd prac poświęconych koncepcjom dramatu, trzeba jeszcze wspomnieć o książce J. Misiewicza (1991), zawierającej przegląd teorii dzieła dramatycznego poszerzony o perspektywę historyczną.

3. Język dramatu

3. 1. Zagadnienia ogólne

Jednym ze składników dyskusji nad istotą dramatu stał się z czasem spór o rolę języka w dramacie. W ujęciu S. Skwarczyńskiej (1953: 123) język jest jednym

z tworzyw dramatu i trudno go uznać za tworzywo najważniejsze. Dla zwolenników literackiej teorii dramatu słowo jest tworzywem (na szczególną uwagę zasługuje stanowisko Abramowskiej i Hutnikiewiczza, por. 2.). Nową i w określonym czasie oryginalną koncepcję przedstawia S. Świontek (1967). Przebieg polemiki na ten temat relacjonuje skrupulatnie i przejrzyście S. Dąbrowski (1972: 147-149) (por. ponadto *Problemy* 1988 zwłaszcza część 3.).

Dodać trzeba, że użycie określenia „rola słowa w dramacie” oznaczało podjęcie rozważań ogólnych nad istotą języka dramatu. Oddzielnie zajmowano się zaś zagadnieniem funkcji języka w dramacie (por. Skwarczyńska 1953: 130-135; Kleiner 1956; Ingarden 1976; Csátó 1976; Markiewicz 1984: 69-70, ujęcia syntetyzujące znaleźć można w następujących publikacjach: *Zarys...* 1974; Chrzęstowska, Wysłouch 1974; *Zarys teorii...* 1986).

Jedyną w literaturze polskiej monografią poświęconą rozważaniom nad istotą języka dramatu jest książka A. Stoffa (1985). Status i istotę języka dramatu określają, zdaniem badacza, w sposób najbardziej ogólny następujące opozycje: wypowiedź dramatyczna – wypowiedź życiowa (s. 12-13), język mówiony – język pisany (s. 15) (por. na ten temat: Sławińska 1976: 1988a; Mayen 1972), tekst główny – tekst poboczny (por. ponadto m. in.: Mayenowa 1949; Sławińska 1988a).

Pozostałe zagadnienia związane ze sposobem pojmowania języka dramatu zostaną omówione w dalszych częściach opracowania (por. 3. 2. i 3. 3.).

3. 2. Formy wypowiedzi

W opisach języka dramatu nie mogło zabraknąć rozważań nad jego „formami podawczymi”. Podstawowymi konstrukcjami językowymi dramatu – dialogiem i monologiem interesują się zarówno teoretycy literatury, jak i językoznawcy. Lingwiści rozwijają w zasadzie badanie nad dialogiem potocznym, ale dostarczają wskazówek metodologicznych dla interpretacji dialogów dramatu. Usprawniają charakterystykę pierwszej z szeregu opozycji, decydujących o istocie języka dramatu (por. 3.1.). Przegląd literatury wypada zacząć od publikacji zawierających definicje dialogu ze względu na bogactwo znaczeń, jakim odznacza się ten termin we współczesnej humanistyce (Mukařovský 1970a; Skwarczyńska 1953; Lalewicz 1975: 39; Mistrík 1979: 110; Stoff 1985; Markiewicz 1984: 61; Izarenkow 1986: 78-80; Świontek 1990a; Kozłowski 1990: 70; Warchala 1991). W pracach Markiewicza i Kozłowskiego znaleźć można przegląd definicji dialogu (o teoriach dialogu piszą m. in: Hoffmannová 1985; Gajda 1988b; Borkowska 1988; Warchala

1991). H. Markiewicz wprowadza ponadto użyteczne w analizach dramatu rozróżnienie, wyodrębniając dialog potoczny i dialog literacki (fingowany), w tym dialog jako gatunek, dialog jako jedną z form wypowiedzi w dramacie i dialog jako składnik tekstów narracyjnych (1984:65-66).

Charakterystykę dialogów w dramacie zawierają dwa monograficzne opracowania: A. Stoffa (1985) i S. Świontko (1990a). Pierwszy z wymienionych badaczy stara się przedstawić najważniejsze wyróżniki dialogu jako jednej z form wypowiedzi w dramacie (por. 3.1.). Autor postrzega dialog przede wszystkim jako narzędzie intrygi (jako działanie) i omawia w związku z tym najważniejsze strategie dialogowe (s. 47-61). Sporo miejsca poświęca morfologii dialogu (s. 98-101) (do tego zagadnienia trzeba będzie jeszcze powrócić) i odmianom tej formy wypowiedzi w dramacie (s. 118-132). S. Świontek upatruje osobliwości dialogu dramatycznego w tym, że:

- naśladuje on bądź modeluje, jak pisze autor, życiową konwersację (s. 14; analogiczne ujęcia tego zagadnienia można znaleźć w pracach językoznawców, por. m. in.: Winokur 1977: 168; Mistrík 1979: 116; Wojtak 1988a; 1991; 1992; 1993a). Problematyka ta będzie z pewnością w najbliższym czasie rozwijana w związku z postępem wiedzy na temat rozmowy potocznej (por. dla przykładu prace Żydek-Bednarczuk 1991a: b; 1993a: b; 1994).;

- zakłada istnienie odbiorcy umiejscowionego poza sytuacją dialogową (por. charakterystykę tej „orientacji na trzeciego” w innych opracowaniach, na przykład: Mukařovský 1970b; Poliszczuk, Sirotinina 1974: 194; Markiewicz 1984; Mistrík 1979: 118; Stoff 1985; Wojtak 1993a);

- jest językowym środkiem konstruowania fabuły (por. na ten temat ponadto Zuchard 1957; *Zarys...* 1974; Stoff 1985; *Zarys teorii...* 1986 i in.).

Pośród kwestii spornych trzeba wymienić przede wszystkim zagadnienie jednostki dialogowej. Za podstawowy składnik struktury dialogu uznaje się bowiem: replikę (Mukařovský 1970a; Mistrík 1979: 119; Stoff 1985; Żydek-Bednarczuk 1991a: 40), układ złożony z pytania i odpowiedzi (Perczyńska 1978; Boniecka 1980, 1983; Rudek-Data 1981; por. też Hoffmannová 1985, 51), wymianę (por. Warchala 1991: 43), sekwencję pojmowaną jako zespół replik połączonych relacjami komunikacyjnymi (por. Hoffmannová, Müllerová 1992: 114-115), krok (Żydek-Bednarczuk 1994: 55 za Goffmanem).

Kontrowersje budzi ponadto typologia dialogów (por. Mukařovský 1970a: 195-197; Stoff 1985 i in.).

Stylistyczną analizę dialogów charakterystycznych dla komedii zawierają prace M. Wojtaka (1991; 1992; 1993a: b).

W sferze zadań badawczych (wobec ubóstwa opracowań) pozostają analizy innych form wypowiedzi w dramacie, w szczególności zaś: charakterystyka monologu i relacji między monologiem a dialogiem (por. o formach pośrednich Stoff 1985; Witosz 1988: 1989 i zawarte w tych pracach wskazówki bibliograficzne, o genologicznych determinacjach tych odniesień i ich historycznej zmienności pisze Stoff 1985), analiza form i roli mowy na stronie (Stoff 1985: 238-249; Wojtak 1993a). Do niektórych zagadnień szczegółowych związanych z omawianą tu problematyką wracam w dalszych częściach opracowania.

3. 3. Problemy metodologiczne i sposoby ich rozwiązywania

Licznym historykom literatury towarzyszy przekonanie o tym, że „dramat bada się inaczej niż gatunki „czyste” literatury; więcej – należy go badać inaczej” (Ludorowski 1987a: 7). Z przekonaniem tym wiązały się propozycje badania „słownej struktury dramatu” w obrębie analiz dotyczących innych składników tego typu utworu. W sposób najbardziej dobitny problematyka ta obecna jest w pracach I. Sławińskiej (1955; 1976; 1988a, f). Aktualne wydają się postulaty badaczki zawarte w artykule z roku 1976 (powtórzone w zasadzie bez istotnych zmian w roku 1988). I. Sławińska postuluje (co bardzo ważne!) uwzględnienie historycznej perspektywy w opisach struktury słownej dramatu (1976, 1988d) i układa listę zagadnień, które trzeba uwzględnić w charakterystyce tej problematyki: interakcje między słownymi i parawerbalnymi elementami dramatu, napięcie między *le' dit* i *l'écrit*, funkcje metafory, wiersz, relacja: język – postać, didaskalia, cisza i milczenie, formy gramatyczne, język dramatu a konwencje gatunku (1976: 227-229). Nie mniej ważne wydaje się też autorce zbadanie relacji języka z „mikrokosmosem scenicznym i makrokosmosem teatralnym” (Sławińska 1988d: 133).

Do postulatów badaczki trzeba będzie jeszcze powrócić (o niektórych sposobach ich uwzględniania w analizach por. Wojtak 1988a: 10-11). W dalszej części omówienia znajdują się też wzmianki o podjętych przez I. Sławińską próbach charakterystyki języka wybranych dramatów.

Godne uwagi i zastosowania w pracach analitycznych są dyrektywy metodologiczne sformułowane przez T. Skubalanę. Z monografii i studiów tej autorki wynika, że dużą część problematyki związanej z badaniami języka i stylu dramatu można opisać stosując metody odnoszące się do wszelkich dzieł literackich. Szczególnie istotne wydają się wymogi odtworzenia: językowego podłoża struktur stylistycznych (1977a: 134; 1984, *passim*), stylistycznych źródeł języka utworu

i kontekstów stylistycznych (1977a: 129; 1984; 1987: 26). Na temat kontekstów por. też Sławińska (1955: 50-52); Wojtak (1988a); Puzynina (1990). Dla interpretacji relewantnych zjawisk stylowych konieczne jest ponadto, w przekonaniu autorki *Historycznej stylistyki*, uwzględnienie ogólnych zasad poetyki utworu (1977a: 134; 1984). Koncepcje te znalazły już zastosowanie w stylistycznych analizach dramatu (por. Skubalanka 1984, 1987, Wojtak 1988a).

Mówiąc o językowym podłożu, o głównym tworzywie językowym tekstu, autorka bierze pod uwagę zarówno cechy systemowe (por. 4.2.), jak i odmiany polszczyzny, do których konkretny utwór nawiązuje, przekształcając je i wykorzystując zgodnie z zasadami poetyki (1977a: 135; 1977b; por. na ten temat ponadto Wojtak 1988a: 10).

Zagadnienia źródeł i kontekstów stylistycznych są w ujęciu badaczki ściśle ze sobą powiązane (por. uwagi o kontekstach interpretacyjnych stylu *Balladyny* 1987: 25). Interpretator utworów literackich, w tym także dramatycznych, powinien brać pod uwagę: kontekst czasowy stylu utworu (1984: 20-22), kontekst kulturowy (1984: 22-24) oraz konteksty językowe (1984: 24) i tekstowe (1984: 25). Repertuar kontekstów jest w dużym stopniu zależny od zakresu i perspektywy analiz (Skubalanka 1977a, 1987; Wojtak 1988a: 11-12; 1988b; Puzynina 1990, 14). W pracach uwzględniających przedstawione wyżej założenia metodologiczne wyodrębnia się zjawiska stylowe charakterystyczne dla określonego utworu dramatycznego i poszukuje kontekstów umożliwiających ich identyfikację. Określenie genezy zjawisk stylistycznych jest traktowane jako punkt wyjścia dla opisu funkcji tych elementów w dziele. Interpretacja całości zaś zmierza do wykrycia właściwej dla określonego tekstu zasady strukturalnej (por. Skubalanka 1987, 25; Siwiec 1988; Wojtak 1988a, 11).

4. Analizy języka i stylu utworów dramatycznych

4. 1. W ramach syntez

Wśród opracowań o charakterze syntez uwzględniających problematykę stylu utworów dramatycznych miejsce szczególne zajmuje *Historyczna stylistyka języka polskiego* T. Skubalanki. Uderza przede wszystkim różnorodność perspektyw analiz i przyjętych przez autorkę punktów widzenia.

Badaczka przedstawia więc styl dramatów w obrębie charakterystyki stylu autora. Dotyczy to zwłaszcza wybitnych indywidualności twórczych (por. np.

uwagi o stylu *Odprawy posłów greckich*: 65-66; *Irydiona* i *Nie-Boskiej Komедii*: 286-287 czy *Dziadów*: 397). Istotne są przy tym spostrzeżenia ogólne, zwłaszcza zaś teza o zasadniczej wtórności stylistycznej tekstów scenicznych z XIX w. w stosunku do zjawisk dających się obserwować w utworach epickich bądź lirycznych (s. 397).

Interpretacje autorki nie pomijają problematyki genologicznej. Szczególnie wiele miejsca poświęca badaczka charakterystyce komedii oświeceniowych, pokazując potoczność jako dominantę ich stylu (s. 160) i zwracając uwagę na wielostylowość wybranych utworów (ważnych w rozwoju gatunku – dodajmy) (por. charakterystykę *Powrotu posta*: s. 160). Na tym tle jasno rysuje się oryginalność dokonań Fredry. Wielostylowość licznych jego utworów wiąże autorka z indywidualizacją języka postaci. Wiele miejsca poświęca opisowi typów przekształceń form językowych, przekształceń będących źródłem komizmu, by zakończyć analizy ogólną formułą ujmującą istotę artyzmu pisarza (por. też Skubalanka 1977a: 139). W dalszej części opracowania znajdujemy wnikliwe uwagi o stylu komedii pofredrowskiej (409-411).

Nieco odmienny charakter mają analizy prowadzone w perspektywie epoki i współtworzących ją prądów (por. rozdział *Style Młodej Polski* i jego część 5. zatytułowaną *W kręgu dramatu*). Nie odchodzi w nich jednak autorka od podstawowych dyrektyw metodologicznych sformułowanych we *Wstępie*, o czym świadczy charakterystyka stylu „Wesela” przybierająca kształt analiz porównawczych (469-472) i przedstawiająca podstawowe stylizacje (archaizację, dialektyzację, poetyzację) (472-475).

Wybrane zagadnienia związane ze stylem utworów dramatycznych zostały przedstawione w obrębie różnego rodzaju syntez opracowanych przez teoretyków literatury (por. dla przykładu *Zarys...* 1974; Chrzastowska, Wystouch 1978; Mayenowa 1979; *Zarys teorii...* 1986; Kulawik 1990) i w ramach historycznoliterackich ujęć syntetyzujących (por. dla przykładu znaną serię podręczników przedstawiających literaturę poszczególnych epok czy opracowania słownikowe).

4.2. W perspektywie indywidualności twórczej

W językoznawczych badaniach nad tekstami literackimi istnieje nurt traktujący utwory artystyczne (w tym także dramaty) jako wypowiedzi współtworzące język osobniczy. Założenia metodologiczne zostały sformułowane przez Z. Klemensiewicz (1961a) (rozwińnięcie tej koncepcji w artykułach Bajerowej 1988 i Borka 1988). Przyjęcie tego punktu widzenia oznaczało opis indywidualnego systemu

językowego twórcy (por. Balowski 1992: 117-118). Była to z reguły charakterystyka osobliwego *langue* lub jego wybranych składników bez odniesień do konstrukcji tekstów, z pominięciem opisu funkcji i motywacji użycia określonych form, charakterystyka pozbawiona opisu gry z konwencjami itd. Wśród najważniejszych prac przedstawiających język autorów dramatów znajdują się: Fik 1930; Boleski 1956; Klemensiewicz 1959, 1961b, c; Węgier 1969; Zaleski 1967, 1969, 1975 (por. też Handke, Rzetelska-Feleszko 1977 i wskazaną tam literaturę). Perspektywa badań wyznaczona w wymienionych opracowaniach nie może dziś wystarczyć stylistykowi. Nowe inspirujące sugestie znajdujemy w artykułach Kostkiewiczowej (1976), która proponuje opis indywidualnego stylu pisarza w perspektywie procesu historycznoliterackiego, indywidualności twórczej bądź w perspektywie odbiorców i Gajdy (1988a: 26) postulującego, by przy okazji charakterystyki stylu indywidualnego opisywać nie tylko to, „z czego zrobiony jest tekst” i jak jest zrobiony, ale starać się także wykryć intencje twórcy tekstu.

Badania te nie mogą stanowić celu samego w sobie, co nie oznacza konieczności ich zaniechania, gdyż analizy stylistyczne utworów artystycznych powinny uwzględniać „podłoże językowe struktur stylistycznych” (Skubalanka 1977a: 130; 1984: 399). Wspomniana dyrektywa metodologiczna znajduje najbardziej pełne odzwierciedlenie w pracach autorki *Historycznej stylistyki*. Koncepcje teoretyczne T. Skubalanki (1984) zawierają też wymóg odróżniania pojęć takich jak: język pisarza (można go odtworzyć na podstawie analizy tekstów nieartystycznych) i styl językowy określonych utworów jakiegoś twórcy. Język pisarza mieści się zwykle w grupie kontekstów, które stylistyk ma obowiązek uwzględniać zarówno przy interpretacji genezy konkretnych form językowych, jak i ich funkcji (Skubalanka 1984) (por. 3.3.).

4. 3. W perspektywie utworu czyli o języku i stylu określonego dramatu

Niewiele utworów dramatycznych doczekało się wyczerpującego opisu swoich właściwości stylistycznych. Badacze zwrócili jednak uwagę przede wszystkim na dzieła wybitne, znaczące w dziejach określonych gatunków bądź ważne w historii teatru lub dziejach dramatu.

Krakowiaczy i Górale W. Bogusławskiego – utwór – jak wiadomo bardzo ważny w historii teatru przez swój związek z powstaniem sceny narodowej spotyka się do tej pory z przychylną oceną interpretatorów. Powstało kilka studiów dotyczących języka i stylu tego tekstu (Taszycki 1951; Hernas 1966; Brzezina 1976; Wojtak 1989). Z opracowań tych wynika, że dzieło Bogusławskiego jest utworem

wielostylowym. Kształt jego dialogów determinują różnorodne stylizacje językowe. Miejsce szczególne zajmuje wśród nich stylizacja na mówiony język ludowy (Wojtak 1989: 751). Jej osobliwość polega na odwołaniu nie do gwary jako wzorca stylizacyjnego, lecz do literackiego obrazu mowy chłopskiej utrwalonego na oświeceniowej scenie (Brzezina 1976, Wojtak 1989, 752). O stylistycznym kształcie dialogów decydują ponadto różnorodne odniesienia do stylu sielanki (Hernas 1966: 264). Wielostylowość utworu wiąże się także ze zróżnicowaniem mowy postaci (Wojtak 1989: 754-755).

Arcydramatowi Mickiewicza wiele znaczących opracowań poświęcili historycy literatury i teatrologi. Do prób charakterystyki „struktury słownej” *Dziadów części III* wracała kilkakrotnie jedynie I. Sławińska (1956, 1987, 1988b) wyznaczając sobie przede wszystkim zadanie zarysowania problemów badawczych związanych z analizowanym zagadnieniem. Za szczególnie istotne kwestie autorka uznaje: indywidualizację języka postaci, opis leksyki, konstrukcję dialogów, kształt rytmiczny i zagadnienia związane z teatralizacją słowa (1987).

W kolejnym studium badaczka skupia się na opisie rozmów towarzyskich czyniąc z niego punkt wyjścia dla charakterystyki „ogólniejszych założeń kompozycyjnych dramatu” (1988b: 145). Analizuje główne typy wypowiedzi związane z trzema zasadami konstrukcyjnymi dialogów: prawem realizmu, zasadą uogólnienia i prawem teatru.

Tajniki budowy dialogów, najważniejsze cechy składni oraz zasady ukształtowania wierszowego *Dziadów* omawia wnikliwie L. Pszczołowska (1963). Autorka pokazuje przy tym bogactwo stylistyczne Mickiewiczowskiego dzieła, konkludując: „każda z części dramatu utrzymana jest w innym stylu czy też – jak zwłaszcza część III – obejmuje inny zespół stylów” (Pszczołowska 1963: 137). Na szczególną rolę słowa w IV części *Dziadów* zwraca uwagę R. Przybylski (1987). „Skomplikowana sytuacja – pisze autor – w jakiej znajduje się Upiór, sprawia, że IV część jest jednym wielkim szyderstwem z dialogu jako humanistycznej formy komunikacji między ludźmi” (1987: 21). Z tego przeglądu wynika, że nie wszystkie zagadnienia zostały omówione w sposób wyczerpujący, czas najwyższy więc, aby do monografii historycznoliterackich (Kleiner, Kubacki, Skuczyński) dołączyła monografia stylistyczna.

Znacznie mniej jeszcze niestety wiemy o stylu utworów J. Słowackiego. Szczególnie dotkliwą lukę stanowi brak monografii czy choćby studium poświęconego stylowi *Kordiana*. Odnotować trzeba jedynie pracę L. Pszczołowskiej (1963), która scharakteryzowała strukturę wersyfikacyjną dramatu i wybrane cechy styli-

styczne uznając zwrot ku potoczności za najważniejszy dla tego utworu wyznacznik stylistyczny (Pszczółowska 1963: 233).

Na różnystylowość *Kordiana* zwraca uwagę T. Milewski (1961: 337) mówiąc o stylizacji paradoksalnej, lirycznej i realistycznej.

Ogólniejszą charakterystyką języka i stylu tego utworu zajmuje się też M. Ingłot (1986a). Za podstawowy wyróżnik szaty językowej dramatu uznaje badacz obecność słów – kluczy. Godny uwagi jest też jego zdaniem sposób indywidualizowania mowy postaci i pojawianie się różnorodnych form językowych w roli wykładników ironii.

Trzeba ponadto wspomnieć o analizach dotyczących fragmentów utworu Słowackiego. Stylistykę *Bajki o Janku* przedstawia J. Cieślowski (1974). Wnikliwą i wieloaspektową charakterystykę stylu *Przygotowania* zawiera artykuł A. Siwca (1988). Autor pokazuje stylistyczną różnorodność wspomnianego urywka zwracając uwagę na współistnienie potoczności i poetyckości, na skupienie składników o różnej genezie i zacieranie pierwotnego znaczenia stylistycznego użytych środków.

Spośród pozostałych utworów Słowackiego interpretacji stylistycznej z prawdziwego zdarzenia doczekała się jedynie *Balladyna* (por. Ingłot 1986b i przede wszystkim Skubalanka 1987). Badania nad stylem tego utworu traktuje autorka jako „uzasadnienie prawdziwości niektórych tez pojawiających się w stanie badań” (26). Zwraca uwagę na baśniowy charakter tekstu szukając językowych wykładników tej kategorii gatunkowej. Dostrzega ponadto wielostylowość *Balladyny* budowaną przez: różnorodne składniki stereotypu baśni (28), odwołania do folkloru (29-30) oraz aluzje do stylu ballad, odniesienia do utworów Szekspira i stylizacje językowe (głównie archaizację i poetyzację). Konkluzja z tych wieloaspektowych analiz brzmi następująco: „nasilenie poetyzacji osłabia żywioł dramaturgiczny utworu, podczas gdy pogłębiona charakteryzacja, przemienność stylów sytuacyjnych, rozbudowa charakterystyki pośredniej i dialogowa struktura wypowiedzi - takiej dramatyczności tekstu sprzyjają” (Skubalanka 1987: 50).

Godna odnotowania (także ze względów metodologicznych) jest charakterystyka artyzmu *Fantazego* dokonana przez M. Ingłota (1985). Autor pisze najpierw o tworzywie językowym dramatu, stwierdzając, że „główny zrąb językowy stanowią zasoby leksykalne współczesnej poecie polszczyzny kulturalnej” (38). Omawia następnie leksykę utworu wskazując genezę określonych wyrazów (zapożyczenia, kresowizmy, archaizmy itd.) oraz ich funkcje i zakres użycia w tekście (39). Sporo uwagi poświęca badacz zjawiskom składniowym, głównie anakolutom, by

zakończyć wywody spostrzeżeniami dotyczącymi aluzji oraz zabiegów poetyzacji i liryzacji języka (48-51).

Spośród utworów dramatycznych Norwida stylistyczną charakterystykę zyskał *Pierścień Wielkiej Damy* (por. Świontek 1990b). Opisując język dramatu autor uwypukla przede wszystkim jego gnomiczność (por. Sławińska 1953) związaną z parabolicznością oraz „dramaturgiczne sfunkcjonalizowanie wypowiedzi” (41).

Za dominującą formę wypowiedzi w tym dramacie uznaje badacz dialog potoczny, dla którego modelem jest konwersacja salonowa (41). Jest to dialog pisany dziesięciogłoskowym wierszem białym, co jednak nie osłabia jego konwersacyjności ze względu na: brak rymu, liczne przerzutnie, brak średniówki i zachwianie porządku składniowego (63). Uderza ponadto nasycenie tego dialogu poetyckością i eksponowanie opozycji między tym, co wysłowione a tym, co przemilczane (41-42). Interesujący jest opis stosowanych przez Norwida specjalnych sposobów graficznego wyodrębniania ciszy (56) (por. też Puzynina 1990).

Nie-Boska Komedia nie zyskała do tej pory wyczerpującej interpretacji stylistycznej. Kilka ogólnych spostrzeżeń, które mogą być punktem wyjścia dla właściwych analiz, znajdujemy w pracach M. Janion (1962, 1974). Autorka dostrzega niejednorodność stylizacji językowej czy raczej, jak pisze, „wielowarstwowe zróżnicowanie ekspresji językowej w dramacie o formie otwartej” (1974: 114). Za kolejną dominantę stylistyczną uznaje kondensację i lakonizm (1974: 115). Bardzo interesujące, podkreślające oryginalność rozwiązań stylistycznych Krasieńskiego są uwagi dotyczące sposobu stylizowania mowy postaci. Zdaniem M. Janion „wzorcem stylizacyjnym dla wypowiedzi postaci dramatu są wstępy epickie poprzedzające poszczególne części *Nie-Boskiej*, wstępy noszące tak wyraźne piętno autora – narratora - kreatora” (1974: 117).

Pisząc o języku i stylu *Zemsty* A. Fredry, M. Ingot (1987a) rozważa następujące zagadnienia: język źródłem komicznej charakterystyki postaci (por. też Wiśniewska 1969), zbliżenie języka dramatu do toku mowy potocznej przez użycie przekleństw, powiedzonek, przysłów (27). Nie wyczerpuje to rzecz jasna stylistycznej problematyki tej komedii. Spostrzeżenia autora trzeba będzie zweryfikować i uzupełnić.

Równie niewyczerpująca jest charakterystyka języka i stylu *Dożywocia*, choć zakres poruszanych zagadnień i sposób ich opisu znacznie bogatszy (por. Ingot 1981). Mówi się więc przede wszystkim o komizmie w sferze języka. Do najważniejszych źródeł komizmu autor zalicza onomastykę i indywidualizację języka postaci.

Pozostałe opisy stylu utworów Fredry reprezentują odmienny punkt widzenia i zostaną omówione w dalszej części opracowania (por. 4.4.; 4.5.1.; 4.5.4.).

W bogatej literaturze poświęconej najwybitniejszemu utworowi S. Wyspiańskiego znajdujemy też opracowania dotyczące języka i stylu tego tekstu. Pierwsze znaczące językoznawcze studium wyszło spod pióra Z. Klemensiewicza (1961b). Spośród najnowszych prac trzeba wymienić artykuł S. Kani (1970) oraz artykuły i książkę M. Wojtak (1984; 1987a, b; 1988a, b).

Zostało odtworzone przede wszystkim główne tworzywo językowe dramatu (por. Klemensiewicz 1961b; Kania 1970; Wojtak 1985, 1986), co znacznie ułatwiło interpretację stylistyczną (Wojtak 1988a: 125). Analizy stylistyczne miały charakter filologiczny i objęły opis pracy autora nad ostateczną redakcją tekstu (Wojtak 1988a: 13-29). Szczególnie istotne okazały się przy tym dociekania nad kształtem stylistycznym tekstu pobocznego (Wojtak 1988a: 24-29).

Wesele przedstawia się w tych analizach jako tekst wielostylowy oscylujący wokół biegunów potoczności i poetyckości (Wojtak 1984; 1988a). Styl potoczny dominuje w akcie I w związku ze stylizacją jego dialogów na codzienne rozmowy przedstawicieli różnych warstw społecznych. Dramat Wyspiańskiego stanowi przy tym interesujący i oryginalny obraz społecznie motywowanych wariantów polszczyzny mówionej dzięki zróżnicowaniu wypowiedzi postaci i wprowadzeniu do ich replik elementów językowych i stylistycznych wyróżniających poszczególne idiolekty (por. 4.5.1.).

Za fundamentalną dla tego tekstu zasadę strukturalną można uznać splatanie w całość, w jedność elementów językowych i stylistycznych dalekich od jednorodności. Staje się to przyczyną napięć stylistycznych wynikających z różnicy między genezą określonych form a nadawaną im w tekście funkcją (Wojtak 1987a; 1988a, b).

Wśród studiów poświęconych stylistyce dramatów Wyspiańskiego znajdujemy jeszcze opis wybranych zagadnień związanych ze strukturą słowną *Sędziów* (Sławińska 1988e) i *Kłótwy* (Wojtak 1988c). Sporo jest, jak widać, do zrobienia w dziedzinie badań nad językiem i stylem tych utworów dramatycznych, które stanowią ważne ogniwo w dziejach polskiej literatury lub teatru. Widząc potrzebę stylistycznej interpretacji jedynie arcydzieł i utworów wybitnych nie skazujemy projektowanych badań na minimalizm. Bardzo liczne utwory, których żywot w świadomości odbiorców nie był długi, a i ich ranga artystyczna niewielka, mogą być charakteryzowane w obrębie dociekań nad gatunkiem lub nurtem twórczości literackiej.

4. 4. W kręgu spraw związanych z badaniami nad gatunkiem

Rozważania nad wyróżnikami najważniejszych gatunków dramatu mają w naszym kręgu kulturowym bardzo długą tradycję. Wzorce gatunkowe tragedii i komedii funkcjonowały przecież przez wieki jako zbiór norm żywych i przestrzeganych, choć z czasem znacznie modyfikowanych. Polscy historycy i teoretycy literatury przyczynili się w dużym stopniu do rozwijania wiedzy o gatunkach, w tym także gatunkach dramatycznych. Sporo jest jednak jeszcze do zrobienia zarówno w zakresie teorii (por. uwagi Gajdy 1993), jak i analiz różnych realizacji wzorców gatunkowych.

Informacje ogólne, charakterystykę różnorodnych gatunków dramatycznych oraz wskazówki bibliograficzne znaleźć można w następujących publikacjach: Skwarczyńska 1965; *Zarys...* 1974; *Zarys teorii...* 1986; Chrzastowska, Wyslouch 1978; Michałowska 1990a i in.

Aspekt historyczny problematyki związanej z gatunkiem jest eksponowany przede wszystkim w artykułach Sawickiego (1976), Trzynadłowskiego (1983), Skwarczyńskiej (1983a, b) i Głowińskiego (1983).

Próby definicji i uwagi dotyczące metod opisu znajdujemy w pracach Trzynadłowskiego (1977; 1980; 1982a, b; 1983), Skwarczyńskiej (1983a, b), Bachtina (1986), Okopień-Sławińskiej (1988) Ługowskiej (1986), Bartmińskiego (1981), Misiewiczza (1991), Gajdy (1991, 1993).

Zagadnienie językowych wyznaczników gatunku podejmują w szerszym zakresie: Gajda (1982, 1990, 1991, 1993), Trzynadłowski (1977, 1982b), Wilkoń (1980), Wojtak (1991, 1993a, b).

W stylistycznych interpretacjach utworów dramatycznych szczególnie istotną rolę odgrywa wiedza na temat świadomości gatunkowej w obrębie epok. Sporo na tym polu już zrobiono, są jednak także niemałe luki. „Wyraźnie odczuwalny jest brak szerzej zakreślonych badań nad świadomością dramatyczną okresu romantyzmu, w tym nad takimi zagadnieniami, jak: zróżnicowane podejście do relacji „dramat – teatr” i stosunek pisarzy do teatru czy odmiennie funkcjonujących specyfikacji gatunkowych” (Przychodniak 1992b: 28). Bardzo cennym uzupełnieniem tej luki jest rozprawa Kowalczykowej (1991) a także studium Nawrockiej (1991) i spore fragmenty książki Skuczyńskiego (1993). Aby obraz nie przedstawiał się aż tak czarno wypada przypomnieć istnienie antologii tekstów teoretycznych dotyczących dramatu. Książka obejmuje rozważania teoretyczne przedstawicieli myśli europejskiej od starożytności do XIX w. (uwzględnia też teksty polskie). Ilustruje więc świadomość gatunkową w odniesieniu do dramatu przed-

romantycznego (*O dramacie* 1989, por. zwłaszcza rozprawę Wąchockiej poprzedzającą r. VI i zawartą w niej literaturę: s. 668-669).

Spośród innych opracowań dotyczących omawianego okresu trzeba wymienić przede wszystkim: Ozimek (1957), Pietraszko (1966: 609-614) Pawłowiczowa (1967), Ziętarska (1969), Wierzbicka-Michalska (1977: 85-96), Kopczyńska (1976), Kostkiewiczowa (1975a, b), Florczak, Pszczołowska (1957), Rzadkowska (1958), Kadulka (1974, 1989), Klimowicz (1963, 1965), Kryda (1979), Ratajczak (1985: 107-108; 1988: 10-11, 40-44, 58-66; 1993), Wołoszyńska (1977a; 1991a, b), Wojtak (1993a).

Świadomość gatunkową twórców w okresie staropolskim odtwarzają E. Sarnowska-Temierusz (1974, 1982), T. Michałowska (1974; 1990a, b), J. Lewański (1990a).

“W odniesieniu do dramatu międzywojennego – pisze Popiel (1992: 16) - nie dysponujemy opracowaniem, które przedstawiałoby wyniki badań dziejów świadomości literackiej”. Autor odnotowuje jedynie dwie prace, które powstały w ramach dyskusji wokół tragizmu i tragedii (Wilkożewska 1978; Sugiera 1986). Za jedyną rozprawę syntetyzującą uchodzić może wobec tego artykuł M. Rawińskiego (1988).

Odtwarzanie świadomości literackiej poszczególnych epok stanowi zaledwie jeden z etapów pracy nad gatunkami dramatycznymi i ich historią. Istotne są w tym względzie refleksje metodologiczne. Problematyka ta nie została jednak przez historyków literatury podjęta na szerszą skalę. Braku dyskusji i braku monograficznych opracowań nie rekompensują nieliczne, choć, trzeba powiedzieć, cenne, studia czy uwagi w obrębie opracowań problemów pokrewnych (por. Kowzan 1966, Sawicki 1976, Głowiński 1983, Wojtak 1993a, b).

Ustalenia i interpretacje genologiczne układają się więc w wieloskładnikową i barwną mozaikę z paroma miejscami do wypełnienia.

Na początek odnotować trzeba liczne opracowania odnoszące się do gatunków dramatycznych w okresie staropolskim. Najwięcej zawdzięczamy w tym względzie J. Lewańskiemu i jego pracom ogólnym (por. 1956 i 1981) oraz studiom poświęconym poszczególnym gatunkom, takim, jak: dramat liturgiczny (1966, por. też Szostek 1990), misterium (1969, 1990c, por. ponadto Okoń 1971) czy komedia (1956, 1990 b) i komedia elegijna (1968, por. także Dmochowska 1990). Wyznaczniki gatunkowe moralitetu i tragedii ustala J. Abramowska (por. w odniesieniu do moralitetu 1990a oraz tragedii 1974 i 1990 b). Charakterystykę intermedium przynoszą rozprawy J. Okonia (1971 i 1986) oraz J. Lewańskiego (1981, 1990d). Poetykę staropolskich pastorałek opracował J. Okoń (1989).

Analizy stylistyczne, a zwłaszcza stylistycznojęzykowe nie są liczne. Trzeba mówić jedynie o istnieniu drobnych studiów i rozproszonych uwag. Znakomite tło do przyszłych interpretacji stanowić mogą ustalenia T. Skubalanki dotyczące staropolskiej poezji i prozy (1984, 1990). Skromny, jak dotychczas, stan posiadania ogranicza się do uwag J. Okonia (1989: 61-62) i studiów Grzeszczuka nad stylem utworów sowizdrzańskich (w tym komedii) (1966, 1970, 1985 i 1990) (por. też Żwirkowska 1971) i prac M. Wojtak, która pokazuje, jak powstaje i zmienia się w ciągu gatunkowym model dialogu komediowego naśladowującego rozmowę potoczną (1991, 1992, 1993a, b), traktując stylizację na potoczność jako jeden z wyznaczników gatunkowych komedii. Na uwagę zasługują też wzmianki o gatunkowych wyznacznikach i cechach stylu wybranych utworów Stanisława Herakliusza Lubomirskiego (por. Krzewińska 1971: 178; Roszkowska 1960; 1971, 195-227).

Spośród prac, które mogą ułatwić i uzupełnić analizy stylistycznojęzykowe wymienimy: opracowania dotyczące tragedii: Czwoźmóg-Jadczak (1971), Kostkiewiczowa (1975a: 108-116), Skuczyński (1993: 10-16), studia poświęcone komedii: Kostkiewiczowa (1975a), Klimowicz (1963, 1965), Wołoszyńska (1977a, 1991a), Ratajczak (1993).

Charakterystykę potocznego rodowodu języka i stylu komedii oświeceniowej zawierają następujące studia i rozprawy: Węgier (1969, 1972, 1973), Kryda (1979), Skubalanka (1984), Ratajczak (1989, 1993) Wojtak (1991, 1993a, b).

Interpretacje genologiczne dotyczące utworów dramatycznych, które powstały w pierwszym trzydziestolecu XIX wieku omawia Z. Przychodniak (1992a: 18-20). Autor wskazuje na rozwój wiedzy o tragedii dzięki wybitnym opracowaniom R. Przybylskiego (1983) i D. Ratajczakowej (1988, por. też bibliografię). Wśród opracowań utworów komediowych wymienia książki A. Papierzowej (1959) i S. Durskiego (1974). Sygnalizując istnienie kłopotów z opisem wyznaczników dramy, odsyła do studium J. Pawłowiczowej (1977).

Dorobek genologii oraz trudności związane z wszechstronnym opisem różnorodnych aspektów gatunkowej interpretacji dramatu romantycznego referuje Z. Przychodniak (1992b). Dyskusyjna jest zarówno sama terminologia dotycząca gatunków romantycznego dramatu, jak i ich typologia (Przychodniak 1992b: 31). Sygnalizując brak monografii, autor zwraca uwagę na opracowania romantycznego dramatu metafizycznego w obrębie charakterystyki dorobku najwybitniejszych twórców (por. wskazówki bibliograficzne na s. 32-34). Dodać trzeba, że listę dawniejszych, klasycznych dziś opracowań (Kleinera, Borowego czy Kubackiego) uzupełniają i rozwijają studia J. Maciejewskiego (1984, 1991) i książka Skuczyńskiego (1993), w której znajdujemy rozważania nad następującymi problemami:

z jakich źródeł kulturowo-literackich wyrasta polski dramat romantyczny i czy taki w sensie odrębności genologicznej istnieje. Wspomniana monografia może ułatwić w znacznym stopniu pracę nad stylistyczną interpretacją dramatów romantycznych. Pozwala bowiem ustalić konteksty stylistyczne i genezę zastosowanych środków. Powinna ponadto wspomóc poszukiwanie zasad decydujących o wielostylowości tych utworów czy, jeśli tak to można określić, prawidłową wielostylowość współtworzących.

Spośród opracowań innych gatunków dramatycznych okresu romantyzmu odnotować wypada prace dotyczące dramy i sceny lirycznej zwanej również monodramatem (Wołoszyńska 1977b; Ciechowicz 1984, 1991) i innych form dramatycznych (Witkowska 1986, Górski 1991, Treugutt 1991, Sawrymowicz 1991).

Wobec ubóstwa literatury odnoszącej się do dramatu okresu pozytywizmu (por. Poznański 1992) można odwoływać się jedynie do studium E. Rzewuskiej (1968) oraz książki H. Markiewicza (1986) i przypomnieć, że wśród sformułowanych przez Poznańskiego (1992: 21) postulatów badawczych znalazło się zalecenie uporządkowania „genologicznego nieładu”, który towarzyszy dotychczasowej refleksji nad dramatopisarstwem tego okresu.

Po romantyzmie, jak wiadomo, coraz trudniej mówić o gatunkach, choć niektóre trzymają się jeszcze dość mocno. Historycy literatury szukają więc nowych kategorii porządkujących, mówiąc o nurtach twórczości dramaturgicznej (por. Eustachiewicz 1965: 382-383; Taborski 1978; Podraza-Kwiatkowska 1992) czy też posługując się określeniem dramat (dramaturgia) z przymiotnikiem specyfikującym i dookreślającym charakter utworów (Eustachiewicz 1965: 372-374; Taborski 1978: 145-147; Podraza-Kwiatkowska 1992; Kwiatkowski 1990; Popiel 1992). Sporo uwagi poświęcają wybitnym twórcom, sugerując, że w wielu wypadkach ważniejsza jest indywidualność pisarza i jego dorobek niż układy i powiązania gatunkowe jego dzieł (por. Kelera 1992a). Przyjmowanie tego punktu widzenia jest tym bardziej uzasadnione, że wielu pisarzy uprawiało twórczość dramatyczną przynależną do różnych kierunków artystycznych (Taborski 1978: 148).

Dla stylistyka wypływają stąd dyrektywy czy też wskazówki metodologiczne, których nie sposób lekceważyć.

Bogactwo dorobku młodopolskiej dramaturgii i różnorodność rozwiązań artystycznych trudnych do ogarnięcia i uporządkowania nie oznacza, że dystynkcje gatunkowe przestały być użyteczne w interpretacjach i analizach (por. Eustachiewicz 1965: 375-376; 379-380). Niektóre spośród gatunków doczekały się oddzielnych charakterystyk (por. np. rozprawę Sławińskiej o tragedii w epoce Młodej Polski – Sławińska 1948).

Analogiczne uwagi można odnieść do stanu refleksji genologicznej dotyczącej dramaturgii dwudziestolecia. Brak prac porządkujących być może dlatego, że trwają spory na temat sposobów typizowania dorobku dramaturgów tego okresu (por. Popiel 1992: 10-13). Píše się więc o różnych nurtach dramaturgii awangardowej przeciwstawiając im rozmaite odmiany dramatu realistycznego (por. Kwiatkowski 1990; Kelera 1992 a; Rawiński 1993). Uwagę badaczy absorbują ponadto osiągnięcia najwybitniejszych dramaturgów (por. Popiel 1992: 12-27).

Wśród opracowań odnoszących się do gatunków dramatu wymienić należy studia poświęcone komedii (Józefacka 1970; Eustachiewicz 1985; Krajewska 1985; Prussak 1992). Twórczości dramaturgicznej powojennej już prawie się nie da wcisnąć w przejrzyste schematy porządkujące. W szkicach o charakterze syntez pojawiają się próby uporządkowania chronologicznego i tematycznego (Kelera 1992a; Eustachiewicz 1985). Sprawę klasyfikacji dramatu postrzega się w kontekście jego relacji ze sztuką teatru (Fik 1992) i innymi środkami przekazu (Stasiński 1992a, b). Badacze zwracają uwagę na możliwość krzyżowania się różnych wyznaczników w jednym tekście i na brak precyzji w sposobie pojmowania niektórych kategorii (por. teatr absurdu Kelera 1992b; groteska Kelera 1992c). Jedynym gatunkiem, który można na tym tle w miarę precyzyjnie dookreślić jest komedia (Prussak 1992).

4. 5. W trosce o wieloaspektowość analiz

4. 5. 1. Indywidualizacja języka postaci

Zagadnienie to pojawia się w kilkunastu opracowaniach, brak jednak ustaleń systematycznych i pewnych zarówno na temat zasięgu zjawiska indywidualizacji mowy postaci w utworach dramatycznych, jak i jego uwarunkowań i funkcji.

Jako postulat badawczy problem ten przewija się przez prace I. Sławińskiej akcentującej ścisły związek indywidualizacji języka z konstrukcją postaci (por. 1976, 1987, 1988a, e).

Indywidualizacja języka postaci jest zwykle przedstawiana jako jedno z zagadnień w obrębie charakterystyki języka i stylu określonego utworu dramatycznego (Weintraub 1932; Wiśniewska 1969; Nowakowski 1973, 1981; Ingłot 1986a; Wojtak 1987b, 1988a, zob. 4.3.) lub grupy tekstów (Skubalanka 1977a, 134-136; 1984; Rzewuska 1968; Taborski 1969). Są to obiecujące perspektywy badań, gdyż prowadzą do odkrywania istotnych cech stylu utworu, pisarza czy stylu gatunku.

Wagę tych zagadnień dla analiz stylistycznych pokazują prace poświęcone indywidualizacji języka postaci (czy charakteryzacji językowej postaci) w utworach niedramatycznych (por. m. in.: Gaertner 1925; Birkenmajer 1936; Cieślakowa 1968; Wiśniewska 1973; Bąba 1974a, b; Wilkoń 1976).

W opracowaniach zagadnienia indywidualizacji mowy postaci literackich sporo miejsca zajmują opisy sposobów indywidualizowania wypowiedzi. Charakteryzuje się przy tej okazji na ogół jedynie słownictwo. Dlatego warto zwrócić uwagę na spostrzeżenia M. Grzędzielskiej (1987: 162-163) dotyczące funkcjonowania zasady osobowej repartycji metrów w niektórych utworach Faleńskiego.

Uwzględniając postulat I. Sławińskiej, by w obrębie analiz słownej struktury dramatu przedstawiać relację język – postać, M. Wojtak proponuje charakterystykę tego zagadnienia w oparciu o metody wypracowane przez socjolingwistykę. Analiza zmierza więc do przedstawienia idiolektu postaci literackiej ze zwróceniem uwagi na repertuar form językowych tworzących ów idiolekt, na jego zmienność i bogactwo oraz uwarunkowania wymienionych cech (por. Wojtak 1987b; 1988a). Wśród postulatów badawczych można w związku z tym umieścić: potrzebę zbadania odniesień sposobów kształtowania idiolektów postaci literackich do konwencji gatunkowych, z uwzględnieniem ich zmienności oraz zasad poetyki okresu lub prądu.

4. 5. 2. Problemy onomastyczne

Badania nad onomastyką literacką zaowocowały szeregiem opracowań poświęconych nazwom własnym w dramacie. Wyniki tych obserwacji nie dają podstaw do wnioskowania o specjalnym charakterze onomastyki związanej z dramatem, jakkolwiek wybranym typom utworów dramatycznych można przypisywać preferowanie określonych nurtów nazewnictwa (Kosyl 1993).

Systematyczne badania zależności między typem (typami) nazw stosowanych w utworach literackich a wyznacznikami gatunkowymi mieszczą się w sferze postulatów (Kosyl 1993: 67). Istnieją jednak studia analityczne (lub wzmianki w obrębie opracowań szerszych zagadnień) dotyczące nurtów nazewniczych charakterystycznych dla komedii.

Już od starożytności z tym gatunkiem związane jest nazewnictwo znaczące (Danielewicz 1978/79; Dutsch 1991). W utworach komediowych polskich semantyczny nurt w obrębie onomastyki zaczyna funkcjonować od momentu pojawienia się utworów sowizdrzalskich (Grzeszczuk 1966, 1985; por. też Kosyl 1993: 87). Pełne rozwinięcie zyskuje jednak dopiero w twórczości komediopisarzy oświece-

nia (por. Reczek 1953; Piszczkowski 1957; Węgiel 1973) i dorobku Fredry (Kosyl 1993, 85).

Nazwy mówiące wzbudzały spore zainteresowanie filologów, co zaowocowało ich charakterystyką stosunkowo szczegółową i wieloaspektową. Przedstawiono typologię nazw uwzględniając bazę językową i typy nominacji (Kosyl 1993: 86). Opisano funkcje (por. Skwarczyńska 1954, Piszczkowski 1957, Górski 1963) zwracając uwagę na, jak to ujmuje Kosyl (1993: 84) „najczęściej eksponowane w literackich antroponimach elementy charakterystyki bohaterów” (por. zwłaszcza Reczek 1953; Gawor 1965; Kurkiewicz-Rzepkova, Walczak 1978: 131). Nie zabrakło też uwag o roli nazw znaczących w eksponowaniu komizmu (Piszczkowski 1957; Gawor 1966) i o ich wymowie dydaktycznej (Piszczkowski 1957; Górski 1960; Kosyl 1993).

Poza nurtem semantycznym z utworami dramatycznymi związane są w różnorodny sposób (i w różnym stopniu!) inne nurty nazewnictwa literackiego takie, jak: nurt realistyczny, charakterystyczny dla pastorałek dramatycznych i różnych odmian komedii, nurt konwencjonalny, nurt groteskowo-ludyczny, nurt pseudonomatyczny (Kosyl 1993: 69-93).

Niektóre gatunki dramatu cechuje wielonurtowość onomastyki (por. Okoń 1989). O wielonurtowości można też z całą pewnością mówić w odniesieniu do nazewnictwa charakterystycznego dla dorobku jednego twórcy (zob. Szybistowa 1981; Rudnicka-Fira 1981; Siwiec 1992).

4. 5. 3. Co może przynieść analiza didaskaliów

Wśród opracowań tego zagadnienia, nielicznych niestety i wrywkowych, znajdujemy wypowiedzi postulujące, by teksty didaskaliów nie traktować jako drugorzędnych, nieistotnych (Sławińska 1976; 1988a: 34). Próbuje się również określać podstawową funkcję i status tekstu pobocznego (por. Kulawik 1990: 462) oraz przedstawiać typologię didaskaliów (Misiewicz 1988: 216).

W pracach analitycznych zwrócono uwagę przede wszystkim na funkcje didaskaliów (por. uwagi Pszczołowskiej – 1963: 155-156 – o roli tekstu pobocznego w *Dziadach* oraz charakterystykę didaskaliów w dramacie młodopolskim: Woźniakiewicz-Dziadosz 1970, Wojtak 1988a). W artykule M. Woźniakiewicz-Dziadosz didaskalia są przedstawione jako ważne i integralne składniki utworów dramatycznych poddawane specjalnym zabiegom stylizacyjnym (liryzacji i epizacji).

Analiza filologiczna polegająca na porównaniu tekstu kopii teatralnej i pierwodruku *Wesela* umożliwiła zaś pokazanie w jaki sposób pierwotne krótkie i często

niespójne uwagi reżyserskie przybierają kształt epickiego lub poetyckiego komentarza, co pozwala didaskaliom współdecydować o kompozycji stylistycznej utworu (Wojtak 1988a: 24-27).

4. 5. 4. Wiersz w dramacie

Zacząć wypada od stwierdzenia parafrazującego wypowiedź I. Sławińskiej, która zauważa, że wciąż powinna intrygować badaczy problematyka wiersza w dramacie, jeszcze właściwie nie rozwiązana, choć istnieje sporo prób w tym kierunku (1988f: 34).

Istotą wiersza scenicznego jest, zdaniem Wyki (1955: 74) „pierwszeństwo zdania nad schematem wersyfikacyjnym”. M. R. Mayenowa (1964) akcentuje rolę systemu wersyfikacyjnego w kształtowaniu intonacji (por. też Święch 1967).

Najbardziej obszerne i wnikliwe opracowanie problematyki wiersza w dramacie zawdzięczamy, jak dotąd, L. Pszczołowskiej (1963). Autorka opisuje ukształtowanie wierszowe poszczególnych części *Dziadów* oraz *Kordiana*, starając się znaleźć stylistyczną motywację użycia przez Mickiewicza lub Słowackiego określonego rodzaju wiersza. Zwraca też uwagę na zróżnicowanie wzorców wersyfikacyjnych, na ich układy w obrębie tekstów oraz funkcje (zob. 4.3.).

Zagadnienia wersyfikacyjne w perspektywie dokonań jednego autora opisują Grzędzielska (1987: zob. 4.5.1.), Inglot (1986c), Okopień-Sławińska (1964).

Wśród opracowań znajdujemy ponadto studia i wzmianki charakteryzujące osobliwości wersyfikacyjne określonego tekstu dramatycznego. Rozczłonkowanie wersów i funkcje stylistyczne tych zabiegów w *Fircyku w zalotach* przedstawia Pawłowiczowa (1986: 60-65), liryzację dialogu dzięki zastosowaniu przez Fredrę 11-zgłoskowca w *Mężu i żonie* charakteryzuje Pszczołowska (1988). Analogiczny charakter mają ponadto następujące opracowania: Ludorowski (1987b), Inglot (1978, 1981, 1986c, 1987b), Świontek (1990b).

O roli wiersza w ograniczaniu mimetyczności dialogów stylizowanych na rozmowę potoczną pisze M. Wojtak (1988a, 1991, 1992, 1993a).

4. 5. 5. Funkcjonowanie form gramatycznych w dramacie

Wśród zagadnień, jakie powinna objąć analiza słownej struktury dramatu, I. Sławińska umieszcza postulat opisu „form gramatycznych na terenie języka dramatu” (1988a: 34). W polskiej literaturze jedyne, jak dotąd, próby przedstawi-

nia wybranych zagadnień z tego zakresu podejmują T. Skubalanka (1991) i M. Wojtak (1988d, e; 1993a). Ustalenia T. Skubalanki mają bardzo szeroką perspektywę analityczną i odznaczają się oryginalnością rozwiązań teoretycznych. Uwagi odnoszące się do dramatów znajdujemy w obrębie rozważań nad stylistyczną akomodacją różnorodnych kategorii gramatycznych w tekstach stylu artystycznego i wybranych stylów użytkowych.

Prace M. Wojtak dotyczą sposobów przekształcania relacji osobowych w dramacie. Chodzi głównie o różnorodne, motywowane przede wszystkim genologicznie, transpozycje wskaźników ról komunikacyjnych (1988d) lub opis procesów stylistycznej akomodacji (ujmowanej zgodnie z propozycjami T. Skubalanki) wykładników kategorii osoby, które pojawiają się w wybranych gatunkach dramatu w funkcji form identyfikujących role komunikacyjne i określających relacje między postaciami (1988e; 1993a: 81-132).

Tak się przedstawiają najważniejsze zagadnienia opisywane w ramach charakterystyki języka i stylu polskiego dramatu. Bliższą charakterystykę tych problemów w odniesieniu do dramaturgii powojennej oraz sformułowanie postulatów badawczych odkładam do II części opracowania.

Literatura

- Abramowska J., 1974, *Ład i Fortuna. O tragedii renesansowej w Polsce*, Wrocław.
- Abramowska J., 1976, *Literatura – dramat – teatr. – Wprowadzenie do nauki o teatrze*, Wrocław.
- Abramowska J., 1990a, *Moralitet. Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Abramowska J., 1990b, *Tragedia. Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Bachtin M., 1986, *Estetyka twórczości słownej*, Warszawa.
- Bajerowa I., 1988, *Badania języka osobniczego jako metodologiczny problem historii języka ogólnego. – Język osobniczy jako przedmiot badań lingwistycznych*, red. J. Brzeziński, Zielona Góra.
- Balowski M., 1992, *Językoznawcze badania nad polskim stylem artystycznym. – Systematyzacja pojęć w stylistyce*, red. S. Gajda, Opole.
- Bartmiński J., 1981, *Klasyfikacje gatunkowe a systematyka tekstów folkloru. – Literatura popularna – folklor – język*, t. 2, Katowice.
- Bąba S., 1974a, *Charakteryzacja językowa postaci w „Ślawie i chwale” J. Iwaszkiewicza*, „Poradnik Językowy”, z. 6.
- Bąba S., 1974b, *Indywidualizacja językowa postaci w „Ślawie i chwale” J. Iwaszkiewicza*, „Poradnik Językowy”, z. 7.
- Birkenmajer J., 1936, *Pomnij Ryków kamrat...*, „Język Polski”, z. 5.

- Boleski A., 1956, *Słownictwo Juliusza Słowackiego (1825-1849)*, Łódź.
- Boniecka B., 1980, *Składnia pytania i odpowiedzi we współczesnej polszczyźnie mówionej*. – Studia językoznawcze. Streszczenia prac doktorskich, t. 6, Wrocław.
- Boniecka B., 1983, *Pole gramatyczne jako czynnik spójności tekstu dialogowego. Tekst i zdanie*. Zbiór studiów, red. T. Dobrzyńska, E. Janus, Wrocław.
- Borek H., 1988, *Co możemy wiedzieć o języku osobniczym? – Język osobniczy jako przedmiot badań lingwistycznych*, red. J. Brzeziński. Zielona Góra.
- Borkowska G., 1988, *Dialog powieściowy i jego konteksty, na podstawie twórczości Elizy Orzeszkowej*, Wrocław.
- Brach J., 1965, *O znakach literackich i znakach teatralnych*, „Studia Estetyczne”, t. 2.
- Brzezina M., 1974, *Język Franciszka Zabłockiego. Fonetyka*, „Zeszyty Naukowe UJ, Prace Językoznawcze, Kraków.
- Brzezina M., 1976, *Język ludowy na oświeceniowej scenie, tło do „Krakowiaków i Górali”*, „Język Polski”, z. 5.
- Bulanowski M., 1992, *Stan badań nad dramatem okresu Młodej Polski. – Dramat teatru modernistyczny*, red. J. Popiel, Wrocław.
- Chrzastowska B., Wyslouch S., 1974, *Wiadomości z teorii literatury w analizie literackiej*, Warszawa.
- Chrzastowska B., Wyslouch S., 1978, *Poetyka stosowana*, Warszawa.
- Ciechowicz J., 1984, *Sam na scenie. Teatr jednoosobowy w Polsce. Z dziejów form dramatyczno-teatralnych*, Wrocław.
- Ciechowicz J., 1991, *Monodram, monodrama, monodramat. – Słownik literatury polskiej XIX wieku*, Wrocław.
- Cieślakowa H., 1968, *Charakteryzacja językowa postaci w powieści polskiej w latach 1800-1831*, Gdańsk.
- Cieślakowski J., 1974, *Bajka o Janku w kontekście i poza kontekstem „Kordiana”*, „Pamiętnik Literacki”, z. 3.
- Csató E., 1976, *Funkcje mowy scenicznej. – Wprowadzenie do nauki o teatrze, t. 1, red. J. Degler, Wrocław*.
- Czwórnóg-Jadczak B., 1971, *Nowe tendencje w dramacie przelomu, tragedia pseudo-klasyczna i drama epoki Oświecenia*, Annales UMCS.
- Danielewicz Z., 1978/79, *Antyczni protoplaści Milczków i Raptusiewiczów, Filomata, Kraków*.
- Dąbrowski S., 1972, *Z zagadnień dramatu, „Pamiętnik Teatralny” z. 2*.
- Dmochowska K., 1990, *Komedia elegijna. – Słownik literatury staropolskiej*. Wrocław.
- Durski S., 1974, *Komedia okolicznościowo-polityczna i historyczna lat 1800-1830*, Wrocław.
- Dutsch D., 1991, *Funkcja imion własnych w komediach Plauta*, Filomata, Kraków.

- Eustachiewicz L., 1965, *Typologia dramatu Młodej Polski na tle porównawczym*. – Z problemów literatury polskiej XX wieku, t. 1: *Młoda Polska*, red. J. Kwiatkowski, Z. Żabicki, Warszawa.
- Eustachiewicz L., 1985, *Dramaturgia współczesna 1945-1980*, Warszawa.
- Fik I., 1930, *Uwagi nad językiem Cypriana Norwida*, Kraków.
- Fik M., 1992, *Dramat a teatr*. – *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Wrocław.
- Florczak Z., Pszczółowska L., oprac. 1957, *Ludzie Oświecenia o języku i stylu*, Warszawa.
- Gaertner H., 1925, *Z dziejów charakteryzacji językowej*, „*Język Polski*”, z. 6.
- Gajda S., 1982, *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*, Warszawa.
- Gajda S., 1988a, *O pojęciu idiosylu*. – *Język osobniczy jako przedmiot badań lingwistycznych*, red. J. Brzeziński, Zielona Góra.
- Gajda S., 1988b, *Dialogowość tekstów naukowych*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. *Językoznawstwo XI*”.
- Gajda S., 1990, *Współczesna polszczyzna naukowa. Język czy żargon?*, Opole.
- Gajda S., 1991, *Gatunki wypowiedzi potocznych*. – *Język potoczny jako przedmiot badań językoznawczych*, red. S. Gajda, Z. Adamiszyn, Opole.
- Gajda S., 1993, *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*. – *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław.
- Gawor S., 1965, *O funkcjach nazw osobowych i miejscowych w twórczości Ignacego Krasickiego*, „*Onomastica*” X.
- Głowiński M., 1983, *Gatunek literacki i problemy poetyki historycznej*. – *Genologia polska. Wybór tekstów*, Warszawa.
- Górski K., 1960, *Onomastyka Mickiewicza*, „*Onomastica*” VI.
- Górski K., 1963, *Onomastyka w literaturze polskiej XIX i XX wieku. Zarys problematyki*, „*Pamiętnik Literacki*”.
- Górski R., 1991, *Dramat ludowy*. – *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Wrocław.
- Grzeszczuk S., 1966, *Nazewnictwo sowizdrzalskie*, Kraków.
- Grzeszczuk S., 1970, *Błazeńskie zwierciadło. Rzecz o humorystyce sowizdrzalskiej XVI i XVII wieku*, Kraków.
- Grzeszczuk S., 1985, *Wstęp do: Antologia literatury sowizdrzalskiej XVI i XVII wieku*, Wrocław.
- Grzeszczuk S., 1990, *Literatura sowizdrzalska*. – *Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Grzędzińska M., 1987, *Wiersz i proza w dramatach Felicjana Faleńskiego*. – *Dramat polski XIX i XX wieku. Interpretacje i analizy*, red. L. Ludorowski, Lublin.
- Handke K., Rzetelska-Feleszko E., 1977, *Przewodnik po językoznawstwie polskim*, Wrocław.
- Hernas Cz., 1966, *Szkoła folkloru. Ze studiów nad „Krakowiakami i Góralami”*, „*Pamiętnik Literacki*”, z. 1-4.

- Hoffmannová J., 1985, *Teorie dialogu a výzkum nepřipravených mluvených projevů*, „Slovo a Slovesnost”, s.49-55.
- Hoffmannová J., Müllerová O., 1992, *Vývoj a současné akcenty analýzy dialogu*. „Slovo a Slovesnost”, s. 111-122.
- Hutnikiewicz A., 1988, *Czy dramat jest dziełem literackim? – Problemy teorii dramatu i teatru*, oprac J. Degler, Wrocław.
- Ingarden R., 1976, *Funkcje mowy w widowisku teatralnym*. – *Wprowadzenie do nauki o teatrze*, t. 1, red. J. Degler, Wrocław.
- Inglot M., 1978, *Komedie Aleksandra Fredry. Literatura i teatr*, Wrocław.
- Inglot M., 1981, *Wstęp*. – A. Fredro, *Dożycie*, Wrocław.
- Inglot M., 1985, *Wstęp*. – J. Słowacki, *Fantazy*, Wrocław.
- Inglot M., 1986a, *Wstęp*. – J. Słowacki, *Kordian*, Wrocław.
- Inglot M., 1986b, *Wstęp*. – J. Słowacki, *Balladyna*, Wrocław.
- Inglot M., 1986c, *Świat komedii Fredrowskich*, Wrocław.
- Inglot M., 1987a, *Wstęp*. – A. Fredro, *Zemsta*, Wrocław.
- Inglot M., 1987b, *O Panu Geldhabie*. – *Dramat polski XIX i XX wieku. Interpretacje i analizy*, red. L. Ludorowski, Lublin.
- Izarenkow D. I., 1986, *Obuczenie diałogicznej rzezi*, Moskwa.
- Janion M., 1962, *Zygmunt Krasiński – debiut i dojrzałość*, Warszawa.
- Janion M., 1974, *Wstęp*. – Z. Krasiński, *Nie-Boska Komedja*, Wrocław.
- Józefacka M., 1970, *Komedja poetycka dwudziestolecia międzywojennego*. „Pamiętnik Literacki”, z. 3.
- Kadulska I., 1974, *Ze studiów nad dramatem jezuickim wczesnego Oświecenia. (1746-1765)*, Wrocław.
- Kadulska I., 1989, *Koncepcje komedii w poetykach szkół jezuickich*. „Pamiętnik Literacki”, z. 2.
- Kania S., 1970, *Nad językiem „Wesela” Stanisława Wyspiańskiego*. „Polonistyka”, nr 1.
- Kelera J., 1992a, *Dramat*. – *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Wrocław.
- Kelera J., 1992b, *Absurdu teatr*. – *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Wrocław.
- Kelera J., 1992c, *Groteski dramaturgia*. – *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Wrocław.
- Kleiner J., 1948, *Mickiewicz*, t. 1-2, cz. 1-2, Lublin.
- Kleiner J., 1956, *Istota utworu dramatycznego*. – *Studia z zakresu teorii literatury*, Lublin. Przedruk w: *Wprowadzenie*, 1976 i *Problemy* 1988.
- Klemensiewicz Z., 1959, red., *O języku Adama Mickiewicza. Studia*, Wrocław.
- Klemensiewicz Z., 1961a, *Jak charakteryzować język osobniczy?*. – tenże: *W kręgu języka literackiego i artystycznego*, Warszawa.
- Klemensiewicz Z., 1961b, *Swoiste właściwości języka Wyspiańskiego i jego utworów*. – tenże: *W kręgu języka...*

- Klemensiewicz Z., 1961c, *Szkic gramatycznej charakterystyki poetyckiego języka Słowackiego*. – *W kręgu języka...*
- Klimowicz M., 1963, *Kształtowanie się i źródła polskiej doktryny teatralnej w latach 1765-1767*, „Pamiętnik Literacki”, z. 3.
- Klimowicz M., 1965, *Początki teatru stanisławowskiego*, Warszawa.
- Kopczyńska Z., 1976, *Język a poezja. Studia z dziejów świadomości językowej i literackiej Oświecenia i romantyzmu*, Wrocław.
- Kostkiewiczowa T., 1975a, *Klasycyzm, sentymentalizm, rokoko. Szkice o prądach literackich polskiego Oświecenia*, Warszawa.
- Kostkiewiczowa T., 1975b, *Rozważania o kulturze literackiej polskiego Oświecenia*, Warszawa.
- Kostkiewiczowa T., 1976, *Problemy całościowej charakterystyki stylu pisarza*. – *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa*, red. H. Markiewicz, J. Sławiński, Kraków.
- Kosyl Cz., 1993, *Główne nurty nazewnictwa literackiego, zarys syntezy*. – *Onomastyka literacka*, red. M. Biolik, Olsztyn.
- Kowalczykowa A., 1991, *Dramat. Dyskusje i refleksje*. – *Słownik literatury polskiej XIX wieku*, Wrocław.
- Kowzan T., 1966, *Czy historia gatunków dramatycznych jest możliwa*, „Kwartalnik Neofilologiczny”, z. 2.
- Kozłowski R., 1990, *O pojęciu i funkcjach dialogu*. – *Komunikacja – rozumienie – dialog*, red. B. Andrzejewski, Poznań.
- Krajewska A., 1985, *Komedia dwudziestolecia międzywojennego. Przemiany. Przemieszczenia. Przejścia*. – *Miejsca wspólne. Szkice o komunikacji literackiej i artystycznej*, red. E. Balcerzan, S. Wyślouch, Warszawa.
- Krajewska A., 1989, *Komedia polska XX-lecia międzywojennego*, Wrocław.
- Krzewińska A., 1971, *Uwagi o „Ermidzie” – u dramatyżowanej sielance Stanisława Herakliusza Lubomirskiego*. – *O dawnym dramacie i teatrze. Studia do syntezy*, red. W. Roszkowska, Wrocław.
- Kryda B., 1979, *Szkolna i literacka działalność Franciszka Bohomolca. U źródeł polskiego klasycyzmu XVIII wieku*, Wrocław.
- Kubacki W., 1951, *Arcydramat Mickiewicza. Studia nad III częścią „Dziadów”*, Kraków.
- Kulawik A., 1990, *Poetyka. Wstęp do teorii dzieła literackiego*, Warszawa.
- Kurkiewicz-Rzepakowa E., Walczak B., 1978, *Galicyzmy leksykalne w komedii i dramacie epoki stanisławowskiej. Studia Romanica Poznaniensia*, UAM. Vol. 4. Poznań.
- Kwiatkowski J., 1990, *Literatura Dwudziestolecia*, Warszawa.
- Lalewicz J., 1975, *Komunikacja językowa i literatura*, Wrocław.
- Lewański J., 1956, *Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia*, Wrocław.
- Lewański J., 1966, *Średniowieczne gatunki dramatyczno-teatralne*, z. 1: *Dramat liturgiczny*, Wrocław.

- Lewański J., 1968, *Średniowieczne gatunki dramatyczno-teatralne*, z. 2: *Komedia elegijna*, Wrocław.
- Lewański J., 1969, *Średniowieczne gatunki dramatyczno-teatralne. Misterium*, Wrocław.
- Lewański J., 1981, *Dramat i teatr średniowiecza i renesansu w Polsce*, Warszawa.
- Lewański J., 1990a, *Dramat. – Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Lewański J., 1990b, *Komedia. – Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Lewański J., 1990c, *Misterium. – Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Lewański J., 1990d, *Intermedium. – Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Ludorowski L., 1887a, *Wstęp do: Dramat polski XIX i XX wieku. Interpretacje i analizy*, red. L. Ludorowski, Lublin.
- Ludorowski L., 1987b, *Rymond Aleksandra Fredry. – Dramat polski XIX i XX wieku...*
- Ługowska J., 1986, *Teoretyczne podstawy wyodrębnienia gatunków opowieści ludowych*, „Literatura Ludowa”, z. 1.
- Maciejewski J., 1984, *Romantyzm. Część hasła Dramat. – Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1, Warszawa.
- Maciejewski J., 1991, *Dramat. – Słownik literatury polskiej XIX wieku*, Wrocław.
- Maciejewski J., 1986, red. tomu: *Rozwój wiedzy o literaturze polskiej po 1918 roku*, Warszawa.
- Markiewicz H., 1984, *Morfologia dialogu. – Wymiary dzieła literackiego*, Kraków.
- Markiewicz H., 1986, *Literatura pozytywizmu*, Warszawa.
- Markiewicz H., 1988, *Dramat a teatr w polskich dyskusjach teoretycznych. – Problemy teorii dramatu i teatru*, oprac. J. Degler, Wrocław.
- Mayen J., 1972, *O stylistyce utworów mówionych*, Wrocław.
- Mayenowa M., R., 1949, *O dramacie. – Poetyka opisowa*, Warszawa.
- Mayenowa M., R., 1964, *Organizacja wypowiedzi w tekście dramatycznym*, „Pamiętnik Literacki”, z. 2.
- Mayenowa M., R., 1979, *Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka*, Wrocław.
- Michałowska T., 1974, *Staropolska teoria genologiczna*, Wrocław.
- Michałowska T., 1990a, *Gatunek. – Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Michałowska T., 1990b, *Stosowność. – Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Milewski T., 1961, *Ewolucja stylu dramatów Juliusza Słowackiego. – Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigonia*, Kraków.
- Misiewicz J., 1988, *Dramat pisany a tekst teatralny. – Problemy teorii dramatu i teatru*, oprac. J. Degler, Wrocław.
- Misiewicz J., 1991, *Istota dramatu*, Lublin.
- Mistrík J., 1979, *Dramatický text*, Bratislava.
- Mukařovský J., 1970a, *Dialog a monolog. – Wśród znaków i struktur*, Warszawa.
- Mukařovský J., 1970b, *O dialogu scenicznym. – Wśród znaków i struktur*, Warszawa.
- Nawrocka E., 1991, *Tragizm. – Słownik literatury polskiej XIX wieku*, Wrocław.
- Nowakowski J., 1973, *Wstęp. – S. Wyspiański, Wesele*, Wrocław.

- Nowakowski J., 1981, *Wstęp*. – S. Wyspiański, *Wesele*, Wrocław.
- O dramacie*, 1989. – *Od Arystotelesa do Goethego. Poetyki. Manifesty. Komentarze*, red. E. Udalska, Warszawa.
- Okoń J., 1971, *Wstęp*. – *Historia o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim*, Wrocław.
- Okoń J., 1986, *Intermedium polskie XVII wieku. Próba typologii*. „Pamiętnik Literacki”, z. 1.
- Okoń J., 1989, *Wstęp*. – *Staropolskie pastorałki dramatyczne. Antologia*, Wrocław.
- Okopień-Sławińska A., 1964, *Wiersz nieregularny i wolny Mickiewicza, Słowackiego, Norwida*, Wrocław.
- Okopień-Sławińska A., 1988, *Teoria wypowiedzi jako podstawa komunikacyjnej teorii dzieła literackiego*, „Pamiętnik Literacki”, z. 1.
- Osiński Z., 1967, *Przekład tekstu literackiego na język teatru*. – *Dramat i teatr*, red. J. Trzynadłowski, Wrocław.
- Ozimek S., 1957, *Udział „Monitora” w kształtowaniu Teatru Narodowego, 1765-1785*, Wrocław.
- Papierzowa A., 1959, *Libretta oper polskich z lat 1800-1830*, Kraków.
- Paszek J., 1992, *Polska stylistyka literacka w latach 80*. – *StylistykaI*, red. S. Gajda, Opole.
- Pawłowiczowa J., 1967, *Teoria i krytyka*. – *Teatr Narodowy 1765-1794*, red. J. Kott, Warszawa.
- Pawłowiczowa J., 1977, *Dramat*. – *Słownik literatury polskiego Oświecenia*, Wrocław.
- Pawłowiczowa J., 1986, *Wstęp*. – F. Zabłocki, *Fircyk w zalotach*, Wrocław.
- Perczyńska N., 1978, *Dialog w mówionej polszczyźnie jako przedmiot badań składniowych*. – *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, red. T. Skubalanka, Wrocław.
- Pietraszko S., 1966, *Doktryna literacka polskiego klasycyzmu*, Wrocław.
- Piszczkowski M., 1957, *Niektóre zagadnienia nazewnictwa stylistycznego*, „Onomastica” III.
- Podraza-Kwiatkowska M., 1992, *Literatura Młodej Polski*, Warszawa.
- Poliszczuk G. G., Sirotinina O. B., 1979, *Razgowornaja rzecz i chudożestwiennyj dialog*. – *Lingwistika i poetika*, Moskwa.
- Popiel J., 1992, *Stan badań nad dramatem polskim dwudziestolecia międzywojennego*. – *Dramat i teatr dwudziestolecia międzywojennego* Wrocław.
- Poznański Z., 1992, *Stan badań nad dramatem polskim okresu pozytywizmu*. – *Dramat i teatr pozytywistyczny*, t. 1, red. D. Ratajczak, Wrocław.
- Problemy*, 1988. – *Problemy teorii dramatu i teatru*, oprac. J. Degler, Wrocław.
- Prussak M., 1992, *Komedia*. – *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Wrocław.
- Przybylski R., 1983, *Testament zamordowanego Królestwa*. – *Klasycyzm, czyli prawdziwy koniec Królestwa Polskiego*, Warszawa.
- Przybylski R., 1987, *Słowo i światło w IV części „Dziadów”*, „Pamiętnik Literacki”, z1.

- Przychodniak Z., 1992a, *Badania nad dramatem polskim okresu 1795-1830 (dokonania i perspektywy)*. – *Dramat i teatr postaniewawowski*. red. D. Ratajczak, Wrocław.
- Przychodniak Z., 1992b, *Stan badań nad dramatem polskim okresu romantyzmu*. – *Dramat i teatr romantyczny*, t. 1, Wrocław.
- Pszczółowska L., 1963, *Wiersz „Dziadów” i „Kordiana” na tle wiersza dramatu epoki*. – Kopczyńska Z., L. Pszczółowska, *O wierszu romantycznym*, Warszawa.
- Pszczółowska L., 1988, *Wiersz komedii Fredry „Mąż i żona”*. – *Studia z literatury polskiej i obcej*, red. L. Ludorowski, Lublin.
- Puzynina J., 1990, *Słowo Norwida*, Wrocław.
- Ratajczak D., 1985, *Przestrzeń w dramacie i dramat w przestrzeni teatru*, Poznań.
- Ratajczak D., 1988, *Wstęp*. – *Polska tragedia neoklasycystyczna*, Wrocław.
- Ratajczak D., 1989, *Projekt scenicznego ukształtowania słowa w komedii czasów staniewawowskich*. – „Kultura żywego słowa w dawnej Polsce”, red. H. Dziechcińska, Warszawa.
- Ratajczak D., 1993, *Komedia oświeconych*, Warszawa.
- Rawiński M., 1988, *Tradycja wobec współczesności. Z problemów świadomości dramatycznej, okres międzywojenny*. – *Dziedzictwo romantyczne w literaturze pozytywizmu i Młodej Polski*, red. E. Łoch, Lublin.
- Rawiński M., 1993, *Dramaturgia polska 1918-1939*, Warszawa.
- Reczek S., 1953, *O nazwiskach bohaterów komedii polskiej XVIII wieku*, „Pamiętnik Literacki”, z. 3-4.
- Roszkowska W., 1960, *Włoski rodowód komedii Stanisława Herakliusza Lubomirskiego*, Wrocław.
- Roszkowska W., 1971, *Stanisława Herakliusza Lubomirskiego „Lopes cum omnibus suis adiunctis”*. *Problemy rodzimej tradycji literackiej*. – *O dawnym dramacie i teatrze*. *Studia do syntezy*, red. W. Roszkowska, Wrocław.
- Rudek-Data K., 1981, *Funkcja tekstotwórcza pytania w dialogu*. – *Studia nad polszczyzną mówioną Krakowa*, red. B. Dunaj, Kraków.
- Rudnicka-Fira E., 1981, *Nazewnictwo w „Dziadach” Adama Mickiewicza*. – *Język artystyczny*, t. 2, red. A. Wilkoń, H. Wróbel, Katowice.
- Rzadkowska E., 1958, oprac., *Teorie dramatyczne Oświecenia francuskiego*, Wrocław.
- Rzewuska E., 1968, *Konwencje literackie w polskiej komedii pozytywistycznej*. – *Poetyka i historia*, red. J. Trzynałowski, Wrocław.
- Sarnowska-Temeriusz E., 1974, *Droga na Parnas. Problemy staropolskiej wiedzy o komedii*, Wrocław.
- Sarnowska-Temeriusz E., 1982, „Wstęp i oprac., *Poetyka okresu renesansu*, Wrocław.
- Sawicki S., 1976, *Gatunek literacki: pojęcie klasyfikacyjne, typologiczne, politypiczne*. – *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa*, Kraków.
- Sawrymowicz E., 1991, *Opera*. – *Słownik literatury polskiej XIX wieku*, Wrocław.
- Sirotnina O. B., 1974, *Sowriemiennaja razgowornaja riecz i jejo osobiennosti*, Moskwa.

- Siwiec A., 1988, *Przygotowanie do Kordiana Juliusza Słowackiego - stylistyczna charakterystyka tekstu*. – Annales UMCS, Sectio FF, vol. VI, 8. Lublin.
- Siwiec A., 1992, *Nazewnictwo osobowe w wybranych utworach dramatycznych Słowackiego*, Onomastica XXXVII.
- Skubalanka T., 1977a, *Styl językowy komedii Aleksandra Fredry*, „Pamiętnik Literacki”, z. 2.
- Skubalanka T., 1977b, *Styl poetycki Norwida ze stanowiska historycznego*. – *Z zagadnień języka artystycznego*, red. J. Bubak, A. Wilkoń, Kraków.
- Skubalanka T., 1984, *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*, Wrocław.
- Skubalanka T., 1987, *Interpretacja stylistyczna Balladyny*. – *Dramat polski XIX i XX wieku. Interpretacje i analizy*, red. L. Ludorowski, Lublin.
- Skubalanka T., 1990, *Style literatury*. – *Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Skubalanka T., 1991, *Wprowadzenie do gramatyki stylistycznej języka polskiego*, Lublin.
- Skuczyński J., 1993, *Odmiany form dramatycznych w okresie romantyzmu. Słowacki, Mickiewicz, Krasiński*, Toruń.
- Skwarczyńska S., 1953, *O rozwoju tworzywa słownego i jego form podawczych w dramacie*. – *Studia i szkice literackie*, Warszawa.
- Skwarczyńska S., 1954, *Wstęp do nauki o literaturze*, t. 1-2, Warszawa.
- Skwarczyńska S., 1965, *Wstęp do nauki o literaturze*, t. 3, Warszawa.
- Skwarczyńska S., 1983a, *Genologia literacka w świetle zadań nauki o literaturze*. – *Genologia polska. Wybór tekstów*, Warszawa.
- Skwarczyńska S., 1983b, *Geneza i rozwój rodzajów literackich*. – *Genologia polska. Wybór tekstów*, Warszawa.
- Sławińska I., 1948, *Tragedia w epoce Młodej Polski. Z zagadnień struktury dramatu*, Toruń.
- Sławińska I., 1953, *O komediach Norwida. Rozprawy Wydziału Historyczno-Filologicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Nr 8, Lublin.
- Sławińska I., 1955, *Problematyka badań nad językiem dramatu*, *Roczniki Humanistyczne KUL*, t. 4, z. 1.
- Sławińska I., 1956, *O strukturze słownej III części „Dziadów” (zarys problematyki)*, „*Roczniki Humanistyczne KUL*”, t. 5.
- Sławińska I., 1976, *Odczytanie dramatu*. – *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa*, red. H. Markiewicz, J. Sławiński, Kraków.
- Sławińska I., 1987, *O strukturze słownej w Dziadów części III. Zarys problematyki*. – *Dramat polski XIX i XX wieku. Interpretacje i analizy*, red. L. Ludorowski, Lublin.
- Sławińska I., 1988a, *Czytanie dramatu*. – *Odczytywanie dramatu*, Warszawa.
- Sławińska I., 1988b, *O rozmowach w III części „Dziadów”*. – *Odczytywanie dramatu*, Warszawa.
- Sławińska I., 1988c, *Metafora w dramacie*. – *Odczytywanie dramatu*, Warszawa.

- Sławińska I., 1988d, *Gest i słowo w perspektywie antropologicznej*. – *Odczytywanie dramatu*, Warszawa.
- Sławińska I., 1988e, *Wizja teatralna poety jako problem badawczy*. – *Odczytywanie dramatu*, Warszawa.
- Sławińska I., 1988f, *Główne problemy struktury dramatu. Propozycje badawcze*. – *Problemy*, 1988.
- Sławińska I., 1990, *Teatr w myśli współczesnej. Ku antropologii teatru*, Warszawa.
- Stasiński P., 1992a, *Dramaturgia radiowa*. – *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Wrocław.
- Stasiński P., 1992b, *Dramaturgia telewizyjna*. – *Słownik literatury polskiej XX wieku*, Wrocław.
- Stoff A., 1985, *Formy wypowiedzi dramatycznej*, Toruń.
- Sugiera M., 1986, *Dyskusje nad tragizmem i tragedią w dwudziestoleciu międzywojennym*. – „Rocznik Komisji Historycznoliterackiej” PAN w Krakowie, XXIII, Kraków.
- Szostek T., 1990, *Dramat liturgiczny*. – *Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław.
- Szybistowa M., 1981, *Gnębón Puczymorda – nazwa znacząca*. – *O języku literatury*, red. J. Bubak, A. Wilkoń, Katowice.
- Świdziński I., 1973, *Problemy metodologiczne literackiej i teatralnej teorii dramatu*, „Studia Estetyczne”, t. 10, Warszawa.
- Święch J., 1967, *Z zagadnień wiersza polskiej tragedii pseudoklasycznej*. – *Dramat i teatr*, red. J. Trzynadłowski, Wrocław.
- Świontek S., 1967, *O strukturalnych związkach i zależnościach tworzyw dzieła dramatycznego*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 3.
- Świontek S., 1990a, *Dialog – dramat – metateatr*. – *Z problemów tekstu dramatycznego*, Łódź.
- Świontek S., 1990b, *Wstęp do: C. Norwid, Pierścień Wielkiej Damy*, Wrocław.
- Taborski R., 1969, *Wstęp*. – J. A. Kisielewski, *Dramaty*, Wrocław.
- Taborski R., 1978, *Próba systematyzacji dramatu w okresie Młodej Polski*. – *Literatura polska i rosyjska przetomu XIX/XX wieku*, Warszawa.
- Taszycki W., 1951, *Język ludowy w „Krakowiakach i Góralach” W. Bogustawskiego*, „Pamiętnik Literacki”, z. 2.
- Treugutt S., 1991, *Dramat niesceniczny*. – *Słownik literatury polskiej XIX wieku*, Wrocław.
- Trzynadłowski J., 1977, *Z językowych wyznaczników gatunku literackiego*. – *Z zagadnień języka artystycznego*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze”, z. 54, Warszawa – Kraków.
- Trzynadłowski J., 1980, *Nauka i masowa świadomość genologiczna*, „Acta Universitatis Lodzensis. Zeszyty Naukowe UŁ. Nauki Humanistyczno-Społeczne”, seria I, z. 35. Łódź.

- Trzynadlowski J., 1982a, *Modernizacja i aktualizacja gatunku literackiego. Z problemów ewolucji genologicznej*. – Tenże, *Sztuka słowa i obrazu*, Wrocław.
- Trzynadlowski J., 1982b, *Językowe wyznaczniki gatunku literackiego*. – Tenże, *Sztuka słowa...*
- Trzynadlowski J., 1983, *Zmienność i stałość gatunku literackiego*. – *Genologia polska. Wybór tekstów*, Warszawa.
- Warchała J., 1991, *Dialog potoczny a tekst*, Katowice.
- Wąchocka E., 1989, *Wstęp*. – *O dramacie*, 1989.
- Weintraub W., 1932, *Styl Jana Kochanowskiego*, Kraków.
- Weiss-Brzezina M., 1971, „Zabobnik” *Franciszka Zabłockiego, autograf a pierwodruk*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze”, Kraków.
- Węgier J., 1969, *Język Franciszka Bohomolca*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo”, z. 4. Opole.
- Węgier J., 1972, *Język Franciszka Bohomolca*, Poznań.
- Węgier J., 1973, *Język komediopisarzy Oświecenia*, Warszawa–Poznań.
- Wierzbicka-Michalska K., 1977, *Teatr w Polsce w XVIII wieku*, Warszawa.
- Wilkoń A., 1976, *O języku i stylu „Ogniem i mieczem” Henryka Sienkiewicza*, Warszawa–Kraków.
- Wilkoń A., 1980, *O wyznacznikach językowych rodzaju i gatunku literackiego (komunikat)*, „Acta Universitatis Lodzianis. Zeszyty Naukowe UŁ. Nauki Humanistyczno-Społeczne”, seria I, z. 35, Łódź.
- Wilkoszewska K., 1978, *Wokół tragizmu – dyskusja w polskiej estetyce międzywojennej*, „Przegląd Humanistyczny”, z. 11.
- Winokur T. G., 1977, *O języku współczesnej dramaturgii*. – *Językowe procesy współczesnej rosyjskiej sztuki literatury. Proza Moskwa*.
- Wiśniewska H., 1969, *Indywidualizacja języka w „Zemście” Aleksandra Fredry*, „Polonistyka”, nr 3.
- Wiśniewska H., 1973, *Indywidualizacja języka postaci w „Panu Tadeuszu” Adama Mickiewicza*, „Polonistyka”, nr 5.
- Witkowska A., 1986, *Literatura romantyzmu*, Warszawa.
- Witosz B., 1988, *Cechy strukturalno-składniowe monologu wypowiedzianego (na przykładzie literatury polskiej)*, Katowice.
- Witosz B., 1989, *Relacje nadawczo-odbiorcze w monologu wypowiedzianym – tekście literackim stylizowanym na komunikat ustny*. – *Tekst ustny. Texte oral.*, red. M. Abramowicz, J. Bartmiński, Wrocław.
- Wojtak M., 1984, *Wesele Stanisława Wyspiańskiego jako tekst mówiony*. – *Z problemów poetyki historycznej*, red. L. Ludorowski, Lublin.
- Wojtak M., 1985, *Uwagi o języku listów Stanisława Wyspiańskiego jako przyczynek do charakterystyki polszczyzny końca XIX wieku, cz. I*, „Annales UMCS, Sectio FF”, vol. III, 5. Lublin.

- Wojtak M., 1986, *Uwagi o języku listów Stanisława Wyspiańskiego jako przyczynek do charakterystyki polszczyzny końca XIX wieku, cz. II*, „Annales UMCS, Sectio FF”, vol. IV, 11. Lublin.
- Wojtak M., 1987a, *Stanisław Wyspiański: Wesele. Uwagi o kompozycji stylistycznej tekstu. – Dramat polski XIX i XX wieku. Interpretacje i analizy*, red. L. Ludorowski, Lublin.
- Wojtak M., 1987b, *Możliwości wykorzystania pojęć i metod socjolingwistyki w opisie idiolektów postaci literackich. – Język. Doświadczenie a teoria*, red. J. Sierociuk, Lublin.
- Wojtak M., 1988a, *O języku i stylu Wesela Stanisława Wyspiańskiego*, Lublin.
- Wojtak M., 1988b, *Romantyczna geneza wybranych struktur stylu językowego Wesela. – Dziedzictwo romantyczne w literaturze pozytywizmu i Młodej Polski*, red. E. Łoch, Lublin.
- Wojtak M., 1988c, *Sposoby funkcjonowania gwary w tekstach Stanisława Wyspiańskiego*, „Polonistyka”, nr 8.
- Wojtak M., 1988d, *Tekstowe realizacje kategorii osoby a relacje nadawczo-odbiorcze w dialogowych utworach literackich, na wybranych przykładach*. – *Stylistyczna akomodacja systemu gramatycznego*, red. T. Skubalanka. Wrocław.
- Wojtak M., 1988e, *O funkcjonowaniu form rozkaznika jako wykładników honoryfikacyjności w tekstach wybranych dramatów*, „Annales UMCS, Sectio FF”, vol. VI, 14, Lublin.
- Wojtak M., 1989, *Kilka uwag o stylu językowym „Krakowiaków i Górali” Wojciecha Bogusławskiego*, „Polonistyka”, nr 10.
- Wojtak M., 1991, *Stylizacja językowa jako jeden z wyznaczników gatunku na przykładzie komedii polskiej do XVIII wieku. – Synteza w stylistyce słowiańskiej*, red. S. Gajda, Opole.
- Wojtak M., 1992, *Elementy języka potocznego, mówionego w siedemnastowiecznych utworach komediowych. – Odmiany polszczyzny XVII wieku*, red. H. Wiśniewska, Cz. Kosyl, Lublin.
- Wojtak M., 1993a, *Dialog w komedii polskiej na przykładzie wybranych utworów z XVII i XVIII wieku*, Lublin.
- Wojtak M., 1993b, *Przemiany stylowe w obrębie gatunku literackiego (na przykładzie komedii polskiej XVII i XVIII wieku)*, „Stylistyka”II, red. S. Gajda, Opole.
- Wołoszyńska Z., 1977a, *Komedia. – Słownik literatury polskiego Oświecenia*, Wrocław.
- Wołoszyńska Z., 1977b, *Scena liryczna. – Słownik literatury polskiego Oświecenia*, Wrocław.
- Wołoszyńska Z., 1991a, *Komedia. – Słownik literatury polskiego Oświecenia*, Wrocław.
- Wołoszyńska Z., 1991b, *Tragedia. – Słownik literatury polskiego Oświecenia*, Wrocław.
- Woźniakiewicz-Dziadosz M., 1970, *Funkcje didaskaliów w dramacie młodopolskim*, „Pamiętnik Literacki”, z. 3.

- Wprowadzenie, 1976, *Wprowadzenie do nauki o teatrze*, red. J. Degler. Wrocław.
- Wyka K., 1955, *Wstęp*. – A. Fredro, *Pisma wszystkie*, t. 1, Warszawa.
- Zaleski J., 1967, *Regionalizmy kresowe w języku Aleksandra Fredry. Sprawozdanie z Czynności i Posiedzeń Komisji Językoznawczej PAN*.
- Zaleski J., 1969, *Język Aleksandra Fredry*, cz. I: *Fonetyka*, Wrocław.
- Zaleski J., 1975, *Język Aleksandra Fredry*, cz. II: *Fleksja, składnia, słownictwo*, Wrocław.
- Zarys..., 1974, E. Miodońska-Brookes, A. Kulawik, M. Tatara, *Zarys poetyki*, Warszawa.
- Zarys teorii..., 1986, M. Głowiński, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, *Zarys teorii literatury*, Warszawa.
- Ziętarska J., 1969, *Sztuka przekładu w poglądach literackich polskiego Oświecenia*, Wrocław.
- Zuchard R., 1957, *O dialogu w dramacie*, „Dialog”, z. 4.
- Żwirkowska E., 1971, „*Albertusy*” – *propozycje inscenizatorskie*. – *O dawnym dramacie i teatrze. Studia do syntezy*, red. W. Roszkowska, Wrocław.
- Żydek-Bednarczuk U., 1991a, *Analiza syntaktyczno-semantyczna i pragmatyczna mówionych tekstów dialogowych*, „Socjolingwistyka” 10. red. W. Lubaś. Wrocław.
- Żydek-Bednarczuk U., 1991b, *Pojęcie spójności w mówionych tekstach dialogowych*, „Socjolingwistyka” 10.
- Żydek-Bednarczuk U., 1993a, *O kilku problemach metodologicznych badania rozmowy potocznej*, „Socjolingwistyka” 12/13, red. W. Lubaś Kraków.
- Żydek-Bednarczuk U., 1993b, *Analiza rozmowy potocznej*, „Stylistyka” II, red. S. Gajda, Opole.
- Żydek-Bednarczuk U., 1994, *Struktura tekstu rozmowy potocznej*, Katowice.